

วิทยานิพนธ์ปริทัศน์

Thesis Review:

ชีวิต “แม่ฮ้าง” และกลยุทธ์ในการอยู่รอดของผู้หญิงลาวในนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว
Life of “Divorced Women” and Survival Strategies of Lao Women in Vientiane,
Lao PDR.

ผู้เขียน: บุญเครือ จันทร์ศรี

ผู้ปริทัศน์: อังศุรักษ์ พรหมสุวรรณ

Reviewer: Ungsurak Promsuwan

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ชีวิต “แม่ฮ้าง” และกลยุทธ์ในการอยู่รอดของผู้หญิงลาวในนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว” ของ บุญเครือ จันทร์ศรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อที่จะสะท้อนประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงที่ถูกตีตราจากการหย่าร้างหรือที่เรียกว่า “แม่ฮ้าง” ในสังคมลาว และกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมลาวตั้งแต่เกิดเป็น “ลูกสาว” “เมีย” “แม่” และแม่มาหยหรือ “แม่ฮ้าง” ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองและการสู่ความทันสมัยของประเทศลาว ทั้งการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นอิสระจากอาณานิคม การปิดประเทศ และค่อยๆ เปิดประเทศเข้าสู่กระแสทุนนิยมเสรีในปัจจุบัน การศึกษาครั้งนี้เน้นประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงลาวสามคนที่มีความแตกต่างทางด้านภูมิหลังของครอบครัว ชีวิตแต่งงาน ความรุนแรงในครอบครัว และสาเหตุของการหย่าร้าง รวมถึงกลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองจนหลุดพ้นจากสภาพ “เมีย” และการใช้ชีวิตเอาตัวรอดเมื่อเป็น “แม่ฮ้าง” โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ประวัติชีวิตแบบเจาะลึกกลุ่มผู้หญิงที่ตัดสินใจหย่าร้าง จำนวน 3 คนที่เป็นเพื่อนกันใช้ชีวิตในชุมชนเดียวกันสมัยที่ยังแต่งงาน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการเขียนแนวชาติพันธุ์นิพนธ์ ในการเล่าเรื่องประวัติชีวิตของผู้หญิง ตามแนววิธีวิทยาแบบสตรีนิยมที่ให้ค่ากับการศึกษาอารมณ์ความรู้สึกที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่นำไปต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างทางวัฒนธรรมและในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังค้นคว้าเอกสารจากแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์และข้อมูลปัจจุบันจากองค์กรผู้หญิง เพื่อเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคเกี่ยวกับนโยบายของรัฐในการส่งเสริมความก้าวหน้าผู้หญิง และความเสมอภาคหญิงชายในบริบทสังคมลาว โดยมีแนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษาคือ กลยุทธ์ในการอยู่รอดของผู้หญิง และมโนทัศน์รองคือแนวคิดสตรีนิยมผู้หญิงโลกที่สาม ได้แก่ มโนทัศน์ผู้ไร้เสียง อำนาจทับซ้อน ที่กดทับผู้หญิง รวมทั้งแนวคิดความทันสมัยที่เปิดให้ผู้หญิงมีพื้นที่ในการต่อรองกับโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมเดิม

ข้อค้นพบที่น่าสนใจของการศึกษาครั้งนี้คือ ประการแรก อุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะกดทับผู้หญิงในสองมิติ ทั้งในด้านเพศภาวะและเพศวิถี ซึ่งซ้อนทับกับอำนาจอื่น ๆ ทั้งอุดมการณ์ผิวเดียวหลายเมีย ในด้านเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม รูปแบบของชีวิต และระดับการศึกษาที่มีความ

แตกต่างกัน ผู้หญิงทั้งสามคนที่เป็นกรณีศึกษามีประสบการณ์จากพื้นฐานครอบครัวที่ถูกกดทับผ่านการถ่ายทอดอุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะที่แตกต่างกันนับตั้งแต่วัยเด็ก หลังแต่งงานและหย่าร้างยังถูกกดทับจากอำนาจของอุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะที่ซ้อนทับกับอำนาจในมิติอื่น ๆ กล่าวคือ อุดมการณ์ผิวเดียวหลายเมีย การควบคุมอำนาจนำทางเศรษฐกิจของผู้ชาย แรงปรารถนาทางเพศ ผู้หญิงไม่สามารถแสดงความต้องการทางเพศ แม้แต่งงานกันแล้ว ผู้ชายเท่านั้นที่สามารถแสดงออกถึงความปรารถนาทางเพศตามบรรทัดฐานทางเพศวิถีที่ควบคุมและจำกัดผู้หญิงให้อยู่ในกรอบ ส่งผลให้เกิดความรุนแรงทางด้านร่างกายและทางจิตใจในพื้นที่ครอบครัว

นอกจากนี้อุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะถูกเสริมให้เข้มแข็งโดยรัฐด้วยการกำหนดเป็นนโยบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง และยังถูกนำมาผนวกกับความเป็นพลเมืองที่ดีในยุคสร้างชาติช่วงหลังปฏิวัติ อุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างในแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมลาว ไม่ได้มีลักษณะแบบสารัตถะที่หยุดนิ่งตายตัว

ชีวิตของ “แม่ฮ้าง” ทั้ง 3 กรณีศึกษา มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะที่แตกต่างกัน ใน 3 รูปแบบคือ รูปแบบที่หนึ่ง ครอบครัวนักปฏิวัติที่เลี้ยงดูอย่างเข้มงวดในเรื่องของบรรทัดฐานทางเพศวิถี และลงโทษด้วยการใช้ความรุนแรง รูปแบบที่สอง ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ถูกบ่มเพาะให้เป็นผู้หญิงที่พึ่งพิงสามี รูปแบบที่สาม ครอบครัวที่อยู่ในชนบทธรรมเนียมประเพณีของชุมชนดั้งเดิม ที่ถูกกดทับความรู้เรื่องเพศวิถี หลังแต่งงานทั้ง 3 กรณีศึกษา ต้องเผชิญกับความรุนแรงในครอบครัวที่แตกต่างกัน เช่น กรณีแรกได้รับการใช้ความรุนแรงทางร่างกายเป็นส่วนมากกว่าด้านจิตใจ และเกิดความหวาดกลัวความรุนแรงทางร่างกายที่ได้รับ ส่วนอีกสองกรณีแทบไม่เคยได้รับความรุนแรงทางร่างกาย แต่ได้รับความรุนแรงทางด้านจิตใจจากสามี เครือญาติ และสังคม ส่งผลให้เจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ

อุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศภาวะยังปฏิบัติการซ้อนทับในมิติอื่นๆ ด้วย เช่น อำนาจทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม รูปแบบวิถีชีวิต การศึกษา กรณีแรกผู้หญิงรับราชการส่วนสามีทำงานอิสระ ส่วนอีกสองกรณีผู้หญิงทำอาชีพค้าขายในตลาด ส่วนสามีทำงานเป็นพนักงานบริษัทและรับราชการ ทำให้เกิดความแตกต่างทางด้านรายได้ ที่ฝ่ายหนึ่งจะมีรายได้มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีความแตกต่างทางการศึกษา ที่กรณีแรกมีการศึกษาสูงกว่าสามี และสองกรณีหลังมีการศึกษาน้อยกว่าอำนาจในการจัดการบริหารการเงินในครอบครัวตกไปอยู่กับสามี เพราะมองว่าผู้หญิงไม่มีความรู้ความสามารถพอที่จะตัดสินใจได้ เก่งเท่าผู้ชาย ตอกย้ำจากการที่ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบทางการค้า ส่วนกรณีศึกษาที่ผู้หญิงจบการศึกษาสูงกว่าสามี มีความคิดที่จะพัฒนาธุรกิจครอบครัวให้มั่นคงก้าวหน้า แต่ถูกสามีใช้ความรุนแรงกีดกันไม่ให้แสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพราะคิดว่าบทบาทผู้นำเป็นของผู้ชายเท่านั้น จนเกิดเป็นความขัดแย้งทางความคิดในการมองอนาคตของครอบครัวที่แตกต่างกัน

เมื่อต้องหย่าร้าง ทั้งสามกรณีศึกษาต้องต่อสู้กับแรงเสียดทานของสังคมจากค่านิยมที่มองผู้หญิง “หย่าร้าง” เป็นผู้หญิงไม่ดี ไม่ยอมรับผู้หญิงที่เป็น “แม่ฮ้าง” สังคมลาวมอง “แม่ฮ้าง” ในแง่ลบ เพราะทำลายชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ทำลายสถาบันครอบครัว ทำลายความหวังของสังคม เป็นคู่ตรงข้ามกับ “แม่ยิง” ลาวที่ดี แม้ว่ารัฐบาลได้เปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงโดยมีนโยบายพัฒนาผู้หญิงให้มีความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย แต่ใน

ขณะเดียวกันอำนาจของบิดาธิปไตยก็ยังทำงานกดทับผู้หญิงอย่างต่อเนื่องภายใต้อุดมการณ์เหย้าเรือน และ
ชนบประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ปลูกฝังให้ผู้หญิงต้องอดทนในการเป็นเมียเป็นแม่

อย่างไรก็ตาม “แม่ฮ้าง” ไม่ได้ยอมจำนนอย่างสิ้นเชิง แต่ใช้กลยุทธ์ในการต่อรองกับอำนาจในทุกมิติที่
ต้องเผชิญอยู่ในแต่ละช่วงเวลาตลอด จากการศึกษาพบว่าแม่ผู้หญิงที่มีอำนาจมากกว่าในทางเศรษฐกิจ
สถานภาพทางสังคม และการศึกษา เห็นแก่หน้าตาของครอบครัวเครือข่าย ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และ
หน้าที่การงานของตนเองในสังคม เมื่อตัดสินใจหย่าร้างต้องเผชิญกับแรงเสียดทานของสังคม และถูกห้ามปราม
จากครอบครัวที่ยกประวัติคนในครอบครัวว่าไม่มีผู้ใดหย่าร้างมาก่อน ผู้หญิงต้องอดทนเพราะมีหน้าที่การงาน
และยังต้องรักษาหน้าตาทางสังคมของครอบครัวไว้ ไม่ควรให้สังคมมาครหาได้ ต่างจากอีกสองกรณีศึกษาที่แรง
เสียดทานทางสังคมน้อยกว่า กลายเป็นว่าผู้หญิงที่มีสถานะและอำนาจทางสังคมสูงกว่ากลับถูกกดทับกับอคติ
ทางสังคมและทำให้ต้องทนอยู่กับความรุนแรงในครอบครัวยืดเยื้อต่อไปอีกหลายปี บุญเครือกล่าวไว้ว่า “แสดง
ให้เห็นว่าการกดทับผู้หญิงไม่ได้เกิดขึ้นจากภายนอกเท่านั้น แต่อุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัดฐานทางเพศ
ภาวะได้แก่ผ่านร่างกายและกดทับจากภายในของผู้หญิงเอง” ชีวิตแต่งงานของกรณีศึกษาผู้หญิงทั้งสามคน
ต้องกล่ากลืนฝืนทน ปิดบัง สยบยอม ไม่ว่าจะเป็นการถูกกระทำความรุนแรง หรือการเจ็บช้ำน้ำใจที่สามีไปมี
ผู้หญิงอื่นและไม่พาพวกเขาออกงานสังคม ทั้ง 3 กรณีศึกษา ต้องอดทนอยู่ในภาวะดังกล่าวเป็นเวลากว่ายี่สิบปี
เพื่อรักษาความเป็นครอบครัว จนกระทั่งความรุนแรงได้ทวีมากขึ้นถึงขั้นที่ผู้หญิงไม่สามารถอดทนต่อไปได้จึง
ตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการหย่าร้างหรือการแยกทางอย่างไม่เป็นทางการ

กลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองเพื่อหย่าร้างนั้น มีในหลายรูปแบบ ได้แก่ กลยุทธ์เปิดเผยเรื่องส่วนตัวให้เป็น
เรื่องสาธารณะ ด้วยการนำเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่เคยถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องปกติ
ธรรมดานำมาเปิดเผย และใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการต่อรอง กลยุทธ์การสร้างคุณค่าให้กับตัวเอง ด้วย
การนิยามใหม่เกี่ยวกับ “แม่ฮ้าง” ว่าเป็นผู้หญิงที่มีคุณค่า จากการถูกสังคมตีตราว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี กลยุทธ์การ
“เลื่อนไหล” ทางเพศวิถี และการสร้างตัวตนใหม่ที่เป็นอิสระจากกรอบเพศวิถีที่ถูกกำหนดจากสังคม

หลังจากการหย่าร้าง กรณีศึกษา “แม่ฮ้าง” ทั้งสามคนใช้กลยุทธ์ในการต่อรองเพื่อความอยู่รอดใน
หลายรูปแบบ ได้แก่ การเปิดเผยความรุนแรงในครอบครัวให้เครือข่ายและสังคมรอบข้างรับรู้ การสร้างคุณค่า
ให้กับตัวเองและการสร้างตัวตนใหม่ที่เป็นอิสระจากกรอบของเพศวิถีที่ถูกกำหนดจากสังคม และที่น่าสนใจเมื่อ
แม่ฮ้างเรียนรู้จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในบริบทการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยในการสื่อสารได้มีอิทธิพลต่อแม่
ฮ้างหลายยุคใหม่ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่ยึดติดกับจารีตแบบเดิม สังคมออนไลน์ได้เข้ามามี
บทบาทต่อ “ความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่” ที่หลุดพ้นจากการควบคุมเพศวิถีผ่านอุดมการณ์เหย้าเรือนและบรรทัด
ฐานทางเพศภาวะ เปิดโลกกว้างสู่การเรียนรู้เรื่องเพศวิถีนอกกรอบประเพณี และฉวยใช้แรงปรารถนาทางเพศ
มาเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการต่อรองทางเพศ และสร้างสีสันให้กับชีวิต ด้วยการทดลองใช้ชีวิตทางเพศที่แตกต่างไป
จากกรอบเพศวิถีที่ถูกกำหนดจากสังคม ดังที่บุญเครือได้สรุปไว้ว่า “สะท้อนให้เห็นว่าจากประสบการณ์ของ
ผู้หญิงที่เป็น “แม่ฮ้าง” ซึ่งเป็นกรณีศึกษา เพศวิถีมีความกำกวม ซับซ้อน และเลื่อนไหล ไม่ได้มีลักษณะที่หยุด
นิ่งตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง”